

כ"ג אדר, תש"ע, 9 מרץ, 2010

נייר עמדה

הצ"ח שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין) (סמכות שיפוט בהסכמה בעניין אזרחי (וסמכות נלווית) התשס"ט- 2009 (פ/18/308)

מחר, 10.3.10, אמורה לעלות להצבעה בקריאה טרומית הצעת החוק הנ"ל של ח"כ משה גפני העוסקת בהרחבת סמכויות בתי הדין הרבניים כך שיוסמכו לדון גם בענייני אזרחיים על פי דין תורה (להלן: "הצעת החוק"). במקביל הוגשו מספר הצעות חוק דומות על ידי ח"כים שונים שעניינן הרחבת סמכויות בתי הדין הרבניים לעניינים אזרחיים ולעניינים הנובעים מהסכם גירושין¹.

להלן עמדת המרכז לפלורליזם יהודי והאגודה לזכויות האזרח בישראל בנושא זה.

עיקרי הדברים

הצעת החוק מרחיבה את סמכותם של בתי הדין הרבניים, כך שהם יוכלו לדון לפי דין תורה בכל עניין שהצדדים מסכימים עליו. אנו קוראים לכם להתנגד להצעה ולהלן נעמוד בקצרה על הטעמים המרכזיים:

- ההצעה מעניקה לבתי הדין הרבניים סמכות שיפוט מקבילה לבתי המשפט האזרחיים בישראל, על פיה הם יוכלו לפסוק בעניינים אזרחיים על פי דין תורה, ובאופן המנוגד להוראות הדין האזרחי. הענקת סמכות בחקיקה ראשית, לפסוק על פי דין תורה ובאופן שיש בו לעיתים ניגוד מוחלט להוראות הדין הכללי, בסוגיות אזרחיות, המוסדרות באופן נרחב בשיטתנו המשפטית, מהווה פגיעה אנושה במערכת המשפט בישראל ובזכויות המבקש להתדיין בה. ככלל, הסמכת בתי הדין דתיים, כסמכות שיפוט בעניינים אזרחיים והסמכתם כמערכת שיפוט מקבילה עלולה ליצור "מרוצי סמכויות" בין מערכת בתי המשפט לבתי דין דתיים. במצב שכזה לזהות הערכאה המשפטית ולמגיש התביעה האזרחית תהיה השלכה קריטית על תוצאות הדיון. אין כל ספק כי המדובר בתוצאה בלתי ראויה בעליל. אמנם, לכאורה, מדובר רק בהתדיינות בהסכמת הצדדים, אך בפועל ברור כי גם הסכמה שכזו עלולה להינתן תחת לחץ וכפיה, איומים, חוסר הבנה של משמעות ההסכמה ותוצאותיה וכיוב'.

- ההצעה חלה על כל אדם שכביכול מסכים להתדיין בבית הדין הרבני, ובכך מרחיבה את סמכות בתי הדין הרבניים גם על צדדים שאינם יהודים. זוהי הרחבה משמעותית של סמכות בתי הדין הרבניים.

- ההצעה מסמיכה את בתי הדין הרבניים לדון גם במקרים שבהם הסמכות נתונה באופן ייחודי לבית משפט או בית דין אחר, כגון יחסי עובד-מעביד. במקרים כאלה, יחסי הכוחות בין הצדדים

¹ ראו הצעת חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין) (סמכות שיפוט בהסכמה בעניין אזרחי וסמכות נלווית) התשס"ט - 2009 (פ/18/1150); הצעת חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין) (תיקון - סמכות שיפוט בהסכמה בעניין אזרחי), התשס"ט-2009 (פ/18/1388)

אינם שקולים, ולכן יכול להיווצר לחץ על הצד החלש (בד"כ העובד) להסכים לשיפוט בבית הדין הרבני.

- ההצעה נעדרת התייחסות לאופן ולמועד קבלת הסכמת הצדדים הנדרשת לשם הסמכת בית הדין הרבני לדון בעניין אזרחי כערכאה שיפוטית. כך, לדוגמא, אין הסתייגות בהצעה להסכמה בין הצדדים בהליך גירושין בו האישה עלולה להיות נתונה לסחיטה בשל רצונה בגט, כמו-כן אין הסתייגות בהצעה להסכמה בין צדדים שניתנה במסגרת חוזה אחיד שנחתם בינם.
- בענייני נישואין וגירושין פותחת ההצעה פתח לסחטנות הבעל, לכך שהאישה תיאלץ להסכים לדיון לפי דין תורה בכל העניינים הממוניים הקשורים לגירושין.
- ההצעה מעניקה סמכות ייחודית נלווית לבתי-הדין הרבניים בכל תובענה שעילתה בפסק הדין שנדון בפניו. בכך סותמת ההצעה את הגולל על סעדים הקיימים היום לנשים לתקן עיוותים שנגרמו להם בבתי הדין הרבניים, כגון תביעות נזיקין והגדלת מזונות הילדים.
- יובהר כי כבר עתה, עומדות לרשות החפצים כי ענייניהם יפסקו על פי דין תורה, אפשרויות מגוונות, במסגרת פרטית, כמו גם במסגרת המועצות הדתיות, המפעילות בתי דין לממונות. החוק הישראלי מכיר בתוקפם של הליכי בוררות, גם על פי דין תורה. אשר על כן, לטעמנו, אין צורך בהסמכת בד"ר או כל בית דין דתי אחר, שעשוי לדרוש סמכויות דומות בהמשך, כסמכות שיפוט בעניינים אזרחיים.
- אם תאושר הצעה כמו הצעות החוק העומדות כעת על שולחן הכנסת, ייווצר מצב בו יהיו פסיקות שונות בערכאות שונות בעניינים אזרחיים. זכויותיו של מתדיין ייקבעו לפי הערכאה בה עניינו ידון. זהו מצב בלתי תקין במדינה המבקשת לשמור על משטר חוקי אחיד ושוויוני לכל אזרחי המדינה.

להלן פירוט הטענות:

1. על פי ההצעה בתי הדין הרבניים יוכלו לדון, בנושאי הרכוש הכרוכים לענייני גירושין, על פי דין תורה וזאת לכאורה לאור ההסכמה של הצדדים. ההצעה אינה מתייחסת לבעייתיות של הסכמה כזו העלולה להינתן תחת לחץ או סחיטה. אין התייחסות בהצעה לעובדה ש"עניין אזרחי" כמו גירושין נתון בסמכותו הייחודית של בית הדין הרבני ולכן עלולה האישה להסכים על דיון בענייני הרכוש רק כדי לקבל את הסכמתו של הבעל למתן הגט. משמעותה המעשית של הצעה זו היא יצירת מעקף להלכת בבלי (בג"צ 1000/92, **חנה בבלי נ' בית הדין הרבני הגדול**, פ"ד מח(2), 221) ולפיה בתי הדין מחויבים לפסוק בכל מקרה, בענייני חלוקת רכוש של בני זוג מתגרשים על פי הוראות הדין האזרחי.
2. נדגיש, כי הסכמתם של בני הזוג להביא את עניינם בפני בית הדין הרבני, אינה יכולה לרפא את הפגם המהותי עליו אנו מצביעים, שהרי, לא אחת, ההסכמה האמורה הינה הסכמה כפויה. כידוע, פעמים רבות נאלצות נשים המצויות בהליכי גירושין ליתן את הסכמתן להעברת הדיון בנושאים הכרוכים לבית הדין הרבני בתמורה למתן הגט על ידי הבעל. הסכמה זו הינה הסכמה במרכאות, שאינה מבטאת את רצונן החופשי של הנשים אלא את אזלת ידן לנוכח שלוות נפשו של בית הדין למול תופעת סרבנות הגט. אם תאושר הצעת החוק עלולות נשים רבות לעמוד בפני משוכת

סחטנות נוספת כאשר בתמורה לקבלת הגט המיוחל, תידרשנה לתן את הסכמתן להעברת הדיון בנושאים הרכושיים על פי דין תורה בפני בית הדין.

3. כל האמור מקבל משנה תוקף מול המציאות היומיומית הקשה בה נדרשות נשים רבות לוותר על זכויותיהן בתמורה לקבלת גט וזאת בניגוד לעקרון השוויון ולהלכה הפסוקה, ותוך פגיעה חמורה באחד מהצדדים להליך. במסווה של קידום הליכי דיון חלופיים תביא הצעת החוק להחמרת הפגיעה המתמשכת בזכויות נשים.

4. יצוין כי למיטב ידיעתנו גם כיום, טרם חקיקת החוק, נוהגים חלק מהרכבי בתי הדין בניגוד להלכה הפסוקה ונמנעים מהחלת הוראות הדין האזרחי על חלוקת הרכוש בין בני זוג המצויים בהלכי גירושין. עובדה זו אך מחזקת את החשש כי בתי הדין ינצלו את הצעת החוק, באם תאושר, להפעלת לחץ על בני הזוג (ובמיוחד על האישה) להסכים לדיון על פי דין תורה בהסכמת שני הצדדים ובכך לוותר על פסיקה על פי הדין האזרחי.

5. **פגיעה מתמשכת בנשים.** הצעת החוק מציעה להרחיב את סמכותם של בתי הדין הרבניים, כך שהם יהיו בעלי סמכות בלעדית לדון באכיפה, ביטול, שינוי או פרשנות של פסק דין שנתנו בעבר. מכאן, שכל הסכם גירושין יהיה כפוף לסמכות הבלעדית של בתי הדין הרבניים לעולם. לכן, הצעת החוק סותרת את הגולל בפני נשים אשר קיבלו את הגט בבית הדין הרבני מלתבוע את נזקייהן בבית משפט אזרחי או לתבוע הגדלת מזונות הילדים בבית משפט לענייני משפחה לאחר מתן הגט. בכך נחסמת הדרך היחידה שנותרת לנשים רבות אשר נאלצו להתדיין בבית הדין הרבני על הרכוש או מזונות הילדים, כאשר הבעל כרץ את ענייני הרכוש והמזונות בתביעתו בבית הדין הרבני. נשים אלה לא תוכלנה עוד לתבוע הגדלת מזונות בשם ילדיהן בבתי משפט לענייני משפחה או לתבוע תביעות נזיקיות בגין הנזק שנגרם להן בשל השיהוי במתן הגט. כלים אלה, הם הכלים היחידים העומדים היום לפי המשפט הישראלי לאישה המוצאת עצמה נעשקת בבתי הדין הרבניים ולילדים אשר זכותם למזונות נפגעת לא אחת.

6. **יצירת סמכות מקבילה בעניינים אזרחיים.** הצעת החוק, מסמיכה הלכה למעשה את בתי הדין הרבניים לפסוק כערכאות שיפוט **מקבילות לבתי המשפט האזרחיים, על פי דין תורה כמעט בכל סוגיה אזרחית, (לרבות למשל דיני עבודה).** הענקת סמכות בחקיקה ראשית, לפסוק על פי דין תורה ובאופן שיש בו לעיתים ניגוד מוחלט להוראות הדין הכללי, בסוגיות אזרחיות, המוסדרות באופן נרחב בשיטתנו המשפטית, מהווה פגיעה אנושה במערכת המשפט בישראל ובזכויות המבקש להתדיין בה. ככלל, הסמכת בתי הדין דתיים, כסמכות שיפוט בעניינים אזרחיים והסמכתם כמערכת שיפוט מקבילה עלולה ליצור "מרוצי סמכויות" בין מערכת בתי המשפט לבתי דין דתיים. במצב שכזה לזהות הערכאה המשפטית ולמגיש התביעה האזרחית תהיה השלכה קריטית על תוצאות הדיון. אין כל ספק כי המדובר בתוצאה בלתי ראויה בעליל. אמנם, לכאורה, מדובר רק בהתדיינות בהסכמת הצדדים, אך בפועל ברור כי גם הסכמה שכזו עלולה להינתן תחת לחץ וכפייה, איומים, חוסר הבנה של משמעות ההסכמה ותוצאותיה וכיוב'.

7. **קיימות כיום אלטרנטיבות לחפצים בפסיקה על פי דין תורה.** זאת ועוד. כבר עתה, עומדות לרשות החפצים כי ענייניהם יפסקו על פי דין תורה, אפשרויות מגוונות, במסגרת פרטית, כמו גם במסגרת המועצות הדתיות, המפעילות בתי דין לממונות. החוק הישראלי מכיר בתוקפם של

הליכי בוררות, גם על פי דין תורה. אשר על כן, לטעמנו, אין צורך בהסמכת בד"ר או כל בית דין דתי אחר, שעשוי לדרוש סמכויות דומות בהמשך, כסמכות שיפוט בעניינים אזרחיים.

8. אם תאושר הצעת החוק ייווצר מצב בו יהיו פסיקות שונות בערכאות שונות בעניינים אזרחיים. זכויותיו של מתדיין ייקבעו לפי הערכאה בה עניינו ידון. זהו מצב בלתי תקין במדינה המבקשת לשמור על משטר חוקי אחיד ושוויוני לכל אזרחי המדינה.

9. **צורך ביצירת סייגים לסמכות שיפוט בד"ר.** על פי הצעת החוק ניתנת סמכות לבית הדין הרבני לפסוק כמעט בכל עניין אזרחי. לטעמנו מדובר במתן סמכות רחבה באופן גורף, גם במקרים של סמכות הנתונה באופן ייחודי לבית משפט או בית דין אחר. כך למשל, לא יעלה על הדעת להתיר לבית הדין לדון בעניינים שבסמכות ייחודית של בתי הדין לעבודה. בדומה אין לאפשר סמכות במצבים של יחסי מרות או תלות בין הצדדים, בהם לא ניתן להבטיח כי הסכמתו של צד לידון בפני בית הדין הרבני, מבטאת את רצונו האמיתי. בנוסף יש לקבוע מפורשות בהצעה כי הסכמה הקבועה בחוזה אחיד כמשמעו בחוק חוזים אחידים תשמ"ג 1982, אינה מהווה הסכמה מספקת לעניין זה.

10. **אין אפשרות לוודא הסכמת בעלי דין.** בסעיף 1 להצעת החוק נקבע כי על מנת שלבד"ר תהא סמכות שיפוט בעניין אזרחי על הצדדים לתת את הסכמתם בכתב. אולם, בהצעת החוק אין התייחסות למועד ההסכמה ולאופן בו היא ניתנת. לא יעלה על הדעת כי צד יחתום על מסמך הסכמה, מבלי שנאמר בו מפורשות כי הסכמה הינה לפסיקה על פי דין תורה ולא על פי הוראות הדין האזרחי. ללא פרוט שכזה בטופס רשמי, שנקבע בתקנות, אין בהסכמה בכדי להבטיח שצד מודע לכל השלכות המשפטיות של הסכמתו. זאת ועוד, ההצעה מאפשרת מתן הסכמה גורפת במסגרת כל הסכם אזרחי לסמכות שיפוט של בית הדין הרבני. לא יעלה על הדעת כי הסכמה שכזו תהווה הסכמה מספקת. על הסכמת הצדדים להיות מאוחרת להיווצרות העילה בגינה מוגשת התביעה ולא הסכמה כללית למפרע.

11. **ההצעה חלה גם על לא-יהודים.** אין כל סייג בסעיפים הללו כי הם חלים על יהודים בלבד. נוצר מצב שבו בתי הדין הרבנים קונים לעצמם סמכות גם על לא-יהודים בישראל או מחוצה לה. הדבר חמור עוד יותר לאור הבעייתיות הרבה שפורטה לעיל בנוגע להעברת דיונים בין מעביד לעובד או בין צדדים שאינם שווי כוחות מכוח "הסכמה" גורפת בחוזה עבודה או בחוזה למתן שירות. עלול להיווצר מצב שבו עובד מוסלמי או נוצרי מחויב להתדיין בבית הדין הרבני על פי דין תורה בנוגע לזכויותיו! כמו כן, מובן שהסמכות בלעדית הזאת ניתנת רק לבתי הדין הרבנים, ולא לשום בית דין דתי אחר מוסמך בישראל.

סיכום

12. לאור כל האמור לעיל, הצעת החוק כמתכונתה הנוכחית הינה הצעה בלתי סבירה ובלתי מיידית, ופוגעת במערכת המשפט, ביציבותה ואף בסטאטוס קוו. אשר על כן יש לדחות את הצעת החוק.